

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Шимкевич Катерини Олександрівни

«Участь міжурядових та громадських організацій у подоланні наслідків воєнних злочинів у країнах колишньої Югославії (1991–2008 рр.)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія

Зміни у системі міжнародних відносин наприкінці ХХ століття спричинили появу нових викликів і загроз безпеці на європейському континенті, серед яких вагоме місце займає Балканська криза (1990 – 2005 рр.), яка стала найкровопролитнішим збройним протистоянням у Європі після закінчення Другої світової війни. Як виявилось, до її вирішення не були готові ні міжнародні організації (ООН та ОБСЄ), ні головні актори міжнародних відносин (США, Росія і ЄС), ні національні уряди країн, що виникли на теренах СФРЮ. Масові убивства, тортури, незаконні арешти, етнічні чистки і депортації, створення концентраційних таборів для мирного населення та інші злочинні діяння супроводжували збройне протистояння на території колишньої СФРЮ. Найголовніша проблема злочинів у ході полягає у тому, що не завжди робиться розрізнення між особами, які беруть участь у збройному конфлікті і проти яких можна застосовувати збройну силу, і тими особами, які не беруть участь у воєнних діях, або припинили брати участь в силу того, що були затримані, взяті в полон, поранені чи захворіли. Злочини проти мирного населення розглядаються як воєнні злочини проти міжнародного права і не мають строків давності. Женевська конвенція 1949 р. проти таких злочинів запровадила універсальну юрисдикцію, що означає, що усі держави світу зобов'язані переслідувати кожного, хто вчинив такий злочин впродовж усього його життя, незалежно від того, де був вчинений цей злочин і проти кого.

У випадку Балканської кризи для розслідування скоєних у екс-Югославії військових злочинів було створено спеціальний Міжнародний трибунал.

Ще одна важлива проблема досліджувана дисертанткою – це документування воєнних злочинів, бо залежно від виду конфлікту, будуть різні дані про кількість жертв, вчинені злочини, навіть про сам факт вчинення деяких злочинів деякими особами. Тут є важливою участь громадських організацій, волонтерів і активістів. В цілому, як показує досвід Балканської кризи, постійна участь міжнародної спільноти є критично важливою не тільки для подолання конфлікту, але й для вирішення після-конфліктних проблем, розвитку демократії і збереження прав людини і основних свобод.

Наразі актуалізація теми дисертаційного дослідження визначається зростанням кількості конфліктів у сучасному світі і порушенням прав людини у конфліктах, а також необхідністю врахування досвіду країн пост-Югославії у вирішенні ситуації із порушеннями прав людини на непідконтрольних територіях на Сході нашої держави і у анексованому РФ Криму. У сучасних політичних умовах для України особливої актуальності набуває питання, яке досліджене К.О. Шимкевич – це досвід підготовки і передачі до міжнародних інституцій свідчень і фактів про військові злочини у зоні конфлікту.

Отже, теоретичне значення дослідження зумовлене тим, що означена К.О. Шимкевич проблема подолання наслідків воєнних злочинів є новою і малодосліджуваною в українській історичній науці. Переважно проблема військових злочинів розкривалася науковцями у контексті політичних наслідків для країн регіону і та участі їх у співпраці із Міжнародним трибуналом, як обов'язкова складова процесу вступу до НАТО і ЄС, а дисертантка звертає увагу на важливий аспект проблеми – це об'єднання

зусиль міжнародної спільноти, національних урядів і ГС. Результати дослідження К.О. Шимкевич є надзвичайно цікавими і можуть служити цілісною платформою для подальших наукових розробок.

Практичне значення дослідження полягає у можливості вироблення на основі його висновків конкретних рекомендацій і настанов стосовно надання допомоги постраждалим, а також використання досвіду країн Балкан у документуванні фактів про скоєнні злочин. У дисертаційному дослідженні вперше використано значну кількість джерел і фактів із історії Балканської кризи кінця XX – початку XXI, що може бути використано у викладанні курсів із всесвітньої історії, міжнародних відносин і інших спеціалізованих курсів у вищих навчальних закладах.

Отже наукова новизна і практичне значення одержаних результатів не викликають зауважень, а проблема, яка вирішується в роботі, належним чином означена дисертанткою, свідченням чому є адекватно сформульовані мета, завдання дослідження та вироблена на їх основі структура роботи.

У вступі К.О. Шимкевич обґрунтовує актуальність наукового дослідження подолання наслідків воєнних конфліктів, вірно визначає об'єкт та предмету наукової роботи. Заслуговує на увагу авторський підхід щодо виокремлення етапів ролі міжнародних організацій у залежності від етапів розвитку кризи і напрямів роботи локальних ГО («мирний активізм» і «подолання минулого»).

У першому розділі дослідження К.О. Шимкевич представила огляд методологічних і теоретичних засад роботи, подала змістовний аналіз джерельної бази і зарубіжної та вітчизняної історіографії із досліджуваної проблеми. Методологічною основою її наукового дослідження стали як загальнонаукові, так і спеціальні історичні методи досліджень (с. 33 – 36). Дослідниця не тільки систематизувала наявну джерельну базу і виділа 9 груп джерел, але й визначила наукову цінність окремих груп джерел і подала їх ґрунтовний аналіз. Відзначимо використання картографічних, кіно- та фотодокументів, матеріалів музейних експозицій та інших джерел.

Вважаємо, що запропонована К.О. Шимкевич класифікація історіографії досліджуваної проблеми відображає її загальний стан і дає можливість зрозуміти специфіку наукових робіт із вивчення наслідків сучасних воєнних конфліктів. Зазначимо, що дисертантка намагалася охопити якомога більше наукових публікацій, включаючи і дослідження, які стосуються не тільки подій на Балканах, а й інших військових конфліктів. Позитивною рисою історіографічного огляду, на нашу думку, є наявність значної кількості праць науковців постюгославських країн (С. 70 - 78).

Другий розділ дисертаційної роботи присвячений історичним обставинам діяльності організацій, які були залучені до подолання наслідків воєнних злочинів на теренах экс-Югославії. К. Шимкевич подає детальний ретроспективний аналіз міжетнічних протиріч у регіоні і справедливо зауважує, що саме невирішеність національного і територіального питань у ХХ ст. регіоні спричинили до сучасної Балканської кризи. На особливо позитивну оцінку заслуговує вміле застосування автором узагальнень видів масових порушень прав людини на теренах колишньої СФРЮ, відповідно міжнародних правових документів і механізмів (С.44-48).

Дисертантка переконливо доводить, що воєнні злочини мали системний та комплексний характер, їх скоювали представники усіх сторін міжетнічних конфліктів та вони мали місце на території всіх республік колишньої СФРЮ, хоча у різних масштабах. У контексті дослідження авторка підкреслює, що специфічною рисою сучасної Балканської кризи були «етнічні чистки», існування низки концтаборів, а також цілеспрямоване руйнування пам'яток історії та культури інших етнічних груп.

У третьому розділі констатується, що провідні міжнародні організації доклали значних зусиль для локалізації кризи і вироблення реальних примусових механізмів після провалу так званої «превентивної дипломатії». Перші примусові заходи (санкції) не мали успіху, а тільки скоординована «політика примусу до миру» і використання механізмів НАТО і ЗЕС принесли свої результати. Окремий підрозділ 3 розділу присвячено

створенню спеціальних міжнародних інституцій для розслідування і покарання за скоєнні злочини під час Балканської кризи. Дисертанткою визначено особливості співпраці національних урядів країн-учасниць конфлікту із МТКЮ і проаналізовано складнощі у процесі виявлення злочинців. К.О. Шимкевич справедливо зазначає, що мотиви, які спонукали країни до взаємодії з МТКЮ: можливість отримати міжнародну фінансову допомогу; провести реформи; розпочати переговори про вступ до ЄС і НАТО; можливість зменшити міжетнічну та міжрелігійну напруженість; сприяти розв'язанню проблеми біженців (С.139).

Заслуговує на особливу позитивну оцінку звернення авторки у 4 розділі до дослідження співпраці міжурядових організацій і ГО у країнах колишньої Югославії у правозахисній сфері. Принциповим позитивом слід вважати прогностичного спрямування дослідницької роботи, передусім в аспектах аналізу перспектив вирішення конфліктів на пострадянському просторі, в т.ч на Сході України. У контексті сучасної політичної ситуації на сході України особливо актуалізується розгляд авторкою у дисертаційного дослідження гуманітарних проблем і таких важливих для нашого суспільства напрямків діяльності представників ГС: «подоланні минулого» і «мирного активізму». На нашу думку, її позиція заслуговує на увагу не лише з боку науковців, але і політичних та державних діячів України. Авторка зазначає, що з завершенням активних військових дій, у постконфліктний період місцеві ГО продовжували роботу у гуманітарному та правовому напрямах, які сформувалися ще під час збройних конфліктів. Втім, у їх діяльності відбулось зміщення пріоритетів: головним стало подолання наслідків злочинів та недопущення їх повторів. Дослідниця зазначає, що гуманітарна діяльність, як і під час воєнного періоду, передбачала направлення до постраждалих регіонів волонтерів для відбудови інфраструктури і допомоги населенню у повсякденних справах, а це сприяло подальшому оформленню волонтерської мережі центрів і груп у всіх колишніх югославських республіках (С.178-182).

Дисертанткою також застосовано оригінальний інструментарій дослідження і підготовлено велику кількість додатків. Окремо відзначимо широкий і сучасний понятійно-категоріальний апарат дослідження.

Для тексту дослідження К.О. Шимкевич характерний логічний виклад і наукова манера написання, що є показником наукової кваліфікації дисертантки. Текст дисертації засвідчує вірність зазначених у вступі положень, а зроблені висновки і узагальнення є достовірними, ґрунтовними і аргументованими.

Основні положення і висновки дисертації знайшли відбиття в 31 науковій публікації у провідних вітчизняних фахових і закордонних виданнях, з них 9 у фахових виданнях, визначених переліком ДАКМОН України і 2 статті у закордонних виданнях. Наукові результати дослідження були також апробовані на міжнародних наукових, науково-теоретичних та науково-практичних конференціях, а також в рамках роботи за науковою тематикою кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету «Міжнародні відносини та політичний розвиток зарубіжних країн» (державний реєстраційний номер 0114U002651).

Отже, дисертаційна робота Шимкевич Катерини Олександрівни виконана на високому науковому рівні і є оригінальним, цілісним дослідженням, з високим ступенем науковості та новизни. Автореферат належним чином відображає основні положення змісту дисертації.

Відзначаючи безперечні вагомі наукові й методологічні здобутки дисертантки, вважаємо за необхідне висловити свої зауваження та побажання:

1. Дисертаційна робота виконана на широкій джерельній базі, однак, в подекуди відсутні критичні судження при використанні джерел і відсутні порівняння із іншими відомими на сьогодні фактами і офіційними даними щодо військових злочинів на теренах экс-Югославії.

2. Погоджуючись загалом із викладеними фактами та їх аналізом у другому розділі дисертаційного дослідження, вважаю сумнівним використання дослідницею терміну «Західні Балкани». На нашу думку, не зовсім коректне використання терміну у розділі 2 (підрозділ 2.1. «Витоки міжетнічних протиріч у регіоні Західні Балкани», доречніше використовувати терміни «постюгославський простір», «колишні республіки СФРЮ», або ж географічні терміни «Балкани», «Балканський півострів» і т. д., що відповідає реальним історичним подіям того часу. Термін «Західні Балкани» швидше термін політичний, який з'явився пізніше (на початку 2000-х рр.) і він вживається до країн регіону, що претендують на вступ до ЄС. У документах міжнародних організацій, коли використовують термін «Західні Балкани», то йдеться про Хорватію, Сербію, Македонію, Чорногорію, Боснію і Герцеговину, Албанію та Косово.

3. Позитивно оцінюючи зусилля К.О. Шимкевич у систематизації величезного масиву матеріалів і різнопланових джерел про наслідки воєнних злочинів на теренах СФРЮ, зауважимо, що у роботі більше матеріалу наведено стосовно ситуації у БГ і Хорватії, Сербії. Зрозуміло, що це пов'язано із величезною кількістю жертв таких злочинів саме у цих колишніх республіках СФРЮ, але на нашу думку, доцільно було б показати і специфіку етнічних злочинів і в інших країнах, приміром Македонії і провінції Косово.

3. Більш чіткішої позиції авторки потребує, на нашу думку, оцінка роботи судової системи у пост-конфліктних країнах і як саме судова реформа вплинула на можливість покарання військових злочинців в цих країнах.

Вважаємо, що дисертація виконана на високому науково-теоретичному рівні, що знайшло відображення в продуманих і аргументованих висновках, які складають науковий підсумок дисертаційної праці. Зроблені у відгуку зауваження та побажання не впливають на загальну високу позитивну оцінку роботи. Текст автореферату повністю відповідає змісту дисертації, містить перелік публікацій, в яких викладено основні результати дослідження.

Висновок. Дисертаційне дослідження «Участь міжурядових та громадських організацій у подоланні наслідків воєнних злочинів у країнах колишньої Югославії (1991–2008 рр.)», має цілісний, завершений характер, відповідає вимогам, які висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка **Шимкевич Катерина Олександрівна** заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент:

кандидат історичних наук,

доцент кафедри політології та державного управління

Чернівецького національного університету

ім. Юрія Федьковича

Н.В. Стрельчук

Підпис *Н.В. Стрельчук*
Учений секретар Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
Н.В. Стрельчук
" 04 " 09

